

Kouluarkkitehtuuri on tietämisen suunnittelua

Koulujen tilasuunnittelusta on käyty viime aikoina julkista keskustelua monenlaisista tulokulmista. Useissa puheenvuoroissa on huomioitu esimerkiksi ääneen ja sen eristykseen, terveyteen, hyvinvointiin, tilojen organisointiin sekä budjettiin liittyviä seikkoja. Haluaisin ehdottaa keskusteluun yhden näkökulman lisää, pohjautuen siihen yksinkertaiseen ajatukseen, että koulut ovat tietämisen paikkoja.

Eri aloilla ja konteksteissa käsitteet, kuten tieto, ymmärrys tai totuus, määritellään ja arvotetaan vaihtelevin tavoin. Käytän tässä *tietoa* eräänlaisena yläkäsitteenä kuvaamaan lukuisia tapoja ymmärtää, käsitteellistää ja osata menneen ja tulevan, todellisen ja kuvittelun, ilmiöiden ja materian täyttämän maailmankaikkeuden osasia (ja niiden puutetta). Tietoa muodostetaan yhdistelemällä erilaisia menetelmiä, kuten havainnointia, analysointia ja päättelystä. Kaikki tämä toiminta tapahtuu aina jossain. Aikojen saatossa erilaiselle tietämiselle on muodostunut erikoistuneita *tietämisen paikkoja*, jotka tukevat tietynlaista tietämistä esteettisten, välineellisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien kautta. Kenties tunnetuin esimerkki on laboratorio, jonka roolia tieteessä lukuisat tieteen tutkijat ovat käsitelleet. Ympäristön osuutta tietämisessä on tutkittu mittavasti monien tieteenalojen toimesta, ja oppimisen parissa huomiota on kiinnitetty vaikkapa siihen, kuinka erilaiset tilat mahdollistavat erilaisia matemaattisia taitoja tai kuinka yksilöt sisäistävät tilallisia asetelmia sisäisiksi ajatusmalleiksi.

Koulu on erityinen tietämisen paikka, koska siellä toimitaan harvinaisen monenlaisten tiedonalojen parissa, joista kukin tuo mukanaan joukon alakohtaisia tavoitteita, välineitä, menetelmiä ja arvoja. Kaikki tietomme jäsentyy osittain omien paikkojensa kautta, ja tämä pätee niihin tiedonaloihin, joiden parissa koulussa työskennellään. Nämä tiedonalat ovat siis sidoksissa omiin paikkoihinsa, kuten puutarhoihin tai arkistoihin. Siksi koulun täytyy myös omissa tilallisissa ratkaisuisaan huomioida tiedonalakohtaiset tilakytkökset.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että koulun tulisi täysin toisintaa näitä tiloja. Tähän on useitakin syitä. Tiedonalat ovat erikoistuneet paljon ohi koulun tarpeiden. Toisaalta monet tietämisen paikat myöskin kokevat jatkuvasti huomattavia muutoksia esimerkiksi poikkitieteellisyyden ja teknologisten ratkaisujen vuoksi. Tietämisen paikkana koulun ominaisluonne muodostuu ideaalisesti siitä, että koulu onnistuu jotenkin ottamaan huomioon näitä eri tiedonalojen paikkoja omissa tilallisissa ratkaisuisaan siten, että niitä on helppo lähestyä ja mukauttaa. Samalla koulussa myös luodaan monella tapaa uutta tietoa ja taitoa tavalla, jolle muut tiedonalat paikkoineen eivät välttämättä kykene toimimaan mallina.

Jussi Konttisen kouluarkkitehtuuria ja uutta sisätilojen suunnittelusuuntausta käsittelevä reportaasi ”Ei luokkia, ei seiiniä” *Helsingin Sanomissa* (26.1.2020) toi ansiokkaasti esiin huomioita kouluarkkitehtuuria ohjaavista asiakirjoista ja niiden laatijoista. Artikkelin mukaan Opetushallitus ei eksplisiittisesti ohjeista opetustilojen suunnittelussa, mutta tunnustaa ”yhdisteltävyyteen, avattavuuteen ja läpinäkyvyyteen” perustuvan suuntauksen. Opetussuunnitelma ohjaa oppimisympäristöjen suunnittelua, mutta tekee sitä vain hyvin yleisellä tasolla. Lisäksi Opetushallituksen edustajat, kuntien virkamiehet, arkkitehdit ja konsultit ovat tuottaneet yhdessä Rakennustiedon kanssa koulurakentamisen RT-kortit, jotka ovat kokoelma ohjeita, suosituksia ja esimerkkitaupuksia. Tieteentekijät eivät ilmeisesti ole olleet mukana RT-korttien laadinnassa. Lisäksi korteissa viitataan rakennusalan toimijoiden julkaisemaan koulusuunnittelun ohjekirjaan, joka on myös eräänlainen standardeja laativa opas.

Näitä lukiessa hiipii mieleen hiljattain julkaistu tietämisen paikkoja pohtiva sosiologi Thomas F. Gierynin teos *Truth-spots: How places make us believe* (2018). Siinä hän käsittelee erilaisia tiedonmuodostuksen paikkoja, kuten laboratoriota, Henry David Thoraen tunnetuksi tekemää Walden-järveä ja Delfoin muinaisessa kaupungissa sijainnutta Apollonin temppeliä. Koulun ja sen suunnitteluohjeiden kannalta Gierynin tapauksista kiinnostavin saattaa kuitenkin olla oikeustalo. Hänelle yhdysvaltalainen oikeustalo on paikka, joka yhdessä toimijoidensa kanssa tuottaa oikeudellista totuutta

ja joka tekee sen hyvin tarkkaan ennalta määrittäytin tavoin. Arkkiteheillä on oikeustalojen, etenkin niissä sijaitsevien oikeussalien, suunnittelussa huomattavan tarkat ohjenuorat. Itse perustuslaki ei kerro mitään näiden tilojen suunnittelusta, mutta sen kuudes lisäys (*Sixth Amendment*) kirjaa rikoksista syytettyjen oikeudet. Gieryn tulkitsee nämä oikeudet ”kertomukseksi, joka voidaan periaatteessa kääntää rakennus- ja sisustus suunnitelmiksi” (s. 103). Koska syytetyllä on oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin, oikeustalon täytyy mahdollistaa halukkaille katsojille sisäänpääsy ja paikka oikeussalissa. Koska valamiehistö on oltava puolueeton, oikeustalossa on oltava tiloja ja kulkuväyliä, joiden avulla kansalaiset voivat siirtyä ja muuntautua valamieheksi sekä toimia sellaisena siten, että heihin kohdistunutta vaikuttamista voidaan valvoa ja hallita tarkasti. Koska syytetyllä on oikeus kohdata häntä vastaan todistavien kanssa, oikeustalot on suunniteltava niin, että eri osapuolet voivat saapua samaan tilaan kohtaamaan toisensa tuomarin edessä ilman matkan varrella tapahtuvaa pelottelua tai uhkailua.

Gieryn tarkastelee etenkin kahta St. Louisissa sijaitsevaa oikeussalia, jotka niiden välisestä yli 160 vuoden ikäerosta huolimatta ovat peruspiirteiltään ällistyttävän samanlaisia. Vuodesta 1991 lähtien oikeussalien suunnittelua on jäsentänyt *U.S. courts design guide* -niminen ohjekirja, jossa määritellään ”oikeuden arkkitehtuuriset edellytykset” (s. 108). Ohjekirja opastaa esimerkiksi säilyttämään 30–50 % oikeustalon pinta-alasta ”tyhjänä tilana” ja asettamaan tuomarin tuolin 21–24 tuumaa lattiaa korkeammalle. Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat olennaisia periaatteita oikeustalolen suunnittelussa, mutta niin ovat myös eristäminen ja rajaaminen. Melkein jokaisen on päästävä saliin ja nähtävä siellä muut toimijat. Toisaalta salin sisäisissä sijainneissa, saliin johtavissa väylissä ja muissa tiloissa taas ei missään nimessä saa olla kuka vain. Tietämisen paikkojen tutkimukselle tällainen asiakirja on varsinainen aarreaitta, sillä se ilmaisee selvästi tavat, joilla muodostetaan ”to tuuspaikka”, siis paikka, missä tuotetaan yhdysvaltalaisista oikeudellista totuutta.

Tämän vertailukohdan tarkoituksena ei ole ehdottaa koulujen suunnitteluun oikeustalojen mallia tai edes vastaavaa yksityiskohtaista opasta. Koulu

ei ole yhdysvaltalainen oikeustalo, eikä sen kannata sellaiseksi ryhtyäkään. Sen sijaan tapaus tuo hyvinkin esille paikkojen ja niiden suunnittelun merkittävää vaikutusta tiedonmuodostukselle. Koulu on paikka, jonka soisi sekä mallintavan niitä paikkoja (esim. oikeustalo, puutarha, laboratorio, parlamentti, kirjasto, museo, koti, arkisto ja studio), joiden kautta tiedämme yhteisesti tärkeitä asioita. Se voisi myös muodostaa näiden muiden paikkojen ja kasvatustajittelun välisessä dialogissa uusia tilallisia ratkaisuja.

Kuten Gieryn tekee oikeustalolle ja sen suunnittelumanuaalille, meidän on kohdistettava koulun ja sen rakentamista säätelemään pyrkivään ohjeistukseen huomiota myös tiedon ja tietämisen näkökulmasta. On esitettävä kysymyksiä: Millaista tietämistä mahdollistavia ja estäviä rakenteita koulun tiloissa on? Millaisia tiedonintressejä koulujen rakennussuunnittelua säätelevät ohjeet välittävät? Millainen ymmärrys erilaisista tiedon ja tietämisen muodoista on ollut esillä oppaita laadittaessa ja mitkä niistä saavat huomiota? Näiden ja vastaavien kysymysten esittäminen on tärkeää, jotta ymmärtäisimme paremmin uudenlaisia tilallisia ratkaisuja ja sitä, minkälaisia tietämistä ne mahdollistavat ja rajoittavat.

MIKKO KAINULAINEN

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Turun yliopiston Opettajankoulutuslaitoksessa.

SÄÄTIÖT PELASTUSRENKAANA

Yhteensä yleishyödylliset säätiöt tukevat Suomessa vuosittain 500 miljoonalla eurolla tiedettä, taidetta ja muuta kaikkia hyödyttävää toimintaa. Tuen jakautuminen on nyt selvitetty kattavasti ensimmäistä kertaa. Riippumaton selvitys antaa kokonaiskuvan lähes 200 apurahasäätiön ja -rahaston tuen jakautumisesta vuonna 2018. Selvitys myös suhteuttaa yksityisen tieteen ja taiteen rahoituksen julkiseen tukeen: säätiöt tuovat vaihtoehtoja ja monipuolisuutta rahoituskenttään.

Tiede sai säätiötuesta 49 %, taide 14 % ja muu yhteiskunnan kehittäminen peräti 37 %. Säätiöt rahoittivat tiedettä 223 miljoonalla eurolla. Kansalaisyhteiskuntaa säätiöt tukivat kaikilla elämän alueilla. Tutkimuksesta lääketieteellinen ja humanistinen tutkimus ovat yhä enemmän säätiörahoituksen varassa.